

בס"ד

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א ראש ישיבת אתרי

המתקיימים בבית הכנסת "מאור ישראל", בראנד 18, הר נוף

בענין:

קדושת המקדש
בזמן הזה

- שעד -

נמסר בשבת חזון פ' דברים ה'תשע"ד

בש"ק פרשת ואתחנן ויקדם השיעור ויחל אי"ה בשעה 5:30 אחה"צ בביהכ"ס אהל שרה
ויהיה בענין:

בל תוסיף ובל תגרע

מנחה בשעה 5:10

בברכת התורה
המארגנים

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה לתמנתי: timnal@zahav.net.il

קדושת מקום המקדש והארץ בזמן הזה

שדקדוק לשון הראב"ד מורה שיש איסור בדבר כאמור. ודבר זה צריך באור; אם בטלה קדושת המקדש מאין לאסור כניסה לטמאים. ונבוא לבאר בשתי דרכים, ובתוך כך יתבארו ענינים מסתעפים.

[מצות מורא מקדש קיימת אף אם בטלה הקדושה, כי היא תלויה במקום הנבחר ולא במקום המקודש. וכן י"ל לענין איסור הבמות]

ב והנה כתב הרמב"ם (שם ז,ו): אע"פ שהמקדש היום חרב בעוונותינו, חייב אדם במוראו כמו שהיה נוהג בו בבניינו. לא יכנס אלא למקום שמותר להכנס לשם, ולא ישב בעזרה ולא יקל ראשו כנגד שער המזרח וכו' שנאמר את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו, מה שמירת שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם שאע"פ שחרב בקדושתו עומד. פשט דבריו מורה שהולך הוא לשיטתו שהואיל וקדושת המקדש קיימת גם בחורבנו, לכך חיוב מורא מקדש גם הוא קיים לעולם. ואכן יש אומרים שלדעת הראב"ד שקדושת המקדש בטלה בחורבנו, אין קיימת מצות מורא מקדש במקום המקדש בזמן הזה, עכ"פ לא מדאורייתא (עפ"י קרית ספר הל' בית הבחירה פ"ו. וכן צדד המנ"ח רנד). ואולם מסתימת הראב"ד שלא השיג נראה לשמוע שאינו חולק על דברי הרמב"ם בזה [הגם שאין זה מוכרח, כי מצינו במקומות מסוימים שהראב"ד לא חש להשיג אף שדעתו אינה מסכמת להרמב"ם, מ"מ בפשטא דמלתא שתיקתו מורה על הודאה].

נראה שאכן אף להראב"ד ישנה מצות מורא מקדש בזמן הזה, וכפי שדרשו ביבמות ו מהקש המקדש לשבת (כפי שהביא הרמב"ם), ואין מן הצורך להעמיד דרשה זו רק למ"ד קדשה לשעתה ולעתיד לבוא, וכפי שיבואר; -

ג דהנה נחלקו רש"י (בזבחים ק"ט) ותוס' (שם ס ומגילה י ויבמות פב - מהר" חיים כהן) אם מה ששינינו (בזבחים ק"ב): משבאו לירושלים נאסרו הבמות ושוב לא היה להן התר, הדברים אמורים רק למאן דאמר קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולעתיד לבוא אבל למ"ד לא קדשה לעתיד לבוא, הבמות מותרות כשם שהיו מותרות לאחר שנחרבה שילה שהרי בטלה הקדושה מן המקום ההוא (כן דעת רש"י), או בכל אופן הבמות אסורות לאחר שבאו לירושלם (תוס'). ובאור טעמה של שיטה זו יש לומר על פי מה שהסביר הגרי"ז (במכתב שבסוף ספרו על הרמב"ם, דף פא) ששני ענינים הם במקדש; בחירת המקום וקדושת המקום. והראה שם על פי דברי הרמב"ם ועוד, שדוד המלך כשקנה את גורן ארנן היבוסים על פי הנביא ובנה שם מזבח, ואמר (דה"א כב) זה הוא בית ה' וגו' (ערמב"ם בית הבחירה א,ג), אז נאמר דין 'בחירה' על המקום הזה לעולם, ומאז נאסר לבנות בית לה' בכל מקום אחר מלבד בירושלים ובהר המוריה, ואילו קדושת המקום נעשתה על ידי שלמה המלך כשבנה את הבית והעזרה, ולפי זה תירץ הגרי"ז הסתירה שהקשו התוס' (בזבחים כד) שבגמרא שם מבואר שדוד הוא שקידש את הרצפה ואילו בזבחים

[קדושת מקום המקדש בזמן הזה ואיסור כניסה בטומאה; מח' הרמב"ם והראב"ד]

א כתב הרמב"ם (בית הבחירה ו,טו-טז): מקריבים אף על פי שאין בית בנוי, ואוכלים קדשי קדשים בכל העזרה אעפ"י שהיא חריבה, ואוכלים קדשים קלים ומעשר שני בכל ירושלים אעפ"י שאין שם חומות - שקדושה ראשונה שקידש שלמה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא, שלא כקדושת שאר ארץ ישראל לענין שביעית ומעשרות שקדושה ראשונה שקידש יהושע לא קדשה לעתיד לבוא - לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה. והראב"ד חלק וכתב שקדושת המקדש וירושלים בטלה לאחר החורבן. ולא עוד אלא אפילו לדעת התנאים שקדושה שניה קדשה לעתיד לבוא, זהו דוקא בשאר ארץ ישראל אבל ירושלים ומקדש לא, שלא קידשם עזרא אלא לשעתה. ולפיכך הנכנס עתה שם אין בו כרת [הגם שטמאי מתים אנו וטמא מת אסור להכנס למחנה שכינה].

נמצא שלדברי שניהם קדושת ארץ ישראל וקדושת המקדש אינן תלויות זו בזו, וכפי שביארו התוס' (בזבחים סא ובשבעות טז ועוד), שיתכן שקדושת ארץ ישראל לא בטלה וקדושת המקדש בטלה, וזה כדעת הראב"ד, שאף לדעת תנאים ואמוראים שקדושה שניה [בימי עזרא] של הארץ לא בטלה, קדושת המקדש בטלה, ולפי הרמב"ם הוא להפך, אף על פי שקדושה ראשונה של ארץ ישראל שבימי יהושע בטלה כשבטל הכיבוש, קדושת המקדש לא בטלה [וזה שעשה עזרא כסדר הקידוש - זכרון הוא שעשה, ולא נתקדש המקום במעשיו שלא היה שם לא מלך ולא אורים ותומים, אלא נתקדש בקדושה ראשונה שקידש שלמה את העזרה וירושלים לשעתה ולעתיד לבוא. רמב"ם שם ה"ד]. והנה דעת הרמב"ם שקדושה שנייה שקידש עזרא את ארץ ישראל לא בטלה, ונמצא שלדעתו שתי הקדושות קיימות, קדושת ירושלים והמקדש מכוח קדושה שקידש שלמה וקדושת א"י מכח קדושה שניה שקידש עזרא.

להלכה כבר קיים המגן-אברהם (תקסא) את דברי הרמב"ם שקדושת המקדש לא בטלה לעולם, שכן סוברים גם התוס' וספר התרומות והאגודה. ובלקוטי הלכות לח"ח (זבחים פרק השוחט והמעלה, עמ' 231) הביא בן מכמה וכמה ראשונים, ואילו דעת הראב"ד יחידאית היא (וע' גם בשו"ת בנין ציון בסימנים הראשונים). הלכך הנכנס עתה למקום המקדש עומד בעונש כרת, וכפי שהאריך ר"ד קרלינר בקונטרס דרישת ציון וירושלים, לאסור הכניסה להר משום ספק איסור כרת.

והנה מדיוק דברי הראב"ד שהנכנס שם עתה אינו בכרת, יש לשמוע שאיסור דאורייתא יש בדבר אלא שאינו ענוש כרת. אמנם יצוין שהמאירי (בשבעות טז) צדד על פי הראב"ד שאין איסור כניסה למקום המקדש [ואין ברור להדיא מדבריו אם למד כן בדעת הראב"ד עצמו או רק כתב כן על פי שיטתו], ובהה הסביר את הנוהגים להכנס לשם כיום, לפי שסמכו על דעת הראב"ד. אלא

א ובשו"ת משפט כהן צו.

ב ועי' אג"מ סוף או"ח ח"ב.

ג כ"ה דעת הרמב"ם פ"ו ה"ד, ואילו התוס' בזבחים כד. כתבו עפ"י הגמ' שם והירושלמי דדור קידש העזרה. ועי' רדב"ז הל' ביה"ב שם שיש לחלק בין קדושת המקום לקדושת הבנין.

שאיסור הבמות נובע משעה שנבחרה ירושלים ולא משעה שנתקדשה, והלא הבחירה היא לעולם, גם אם בטלה קדושתה.

והנה הרמב"ם (פ"א מהל' בית הבחירה ה"ג) פסק שאיסור הבמות נוהג לעולם, גם בזה"ז. והראב"ד לא השיגו. ואף על פי שס"ל להראב"ד שקדושת המקדש וירושלים בטלה בזמן הזה, ומוכח דס"ל כדעת הר' חיים כהן וכו"ל שקדושה לחוד ובחירה לחוד, ואיסור הבמות תלוי בבחירה המקום שלא בטל לעולם.

[יתכן שמצות מורא דאורייתא קיימת בכל ההר, כי ההר כולו נבחר וראוי למקדש]

ד ולאור זאת יש לומר שמצות מורא מקדש גם היא תלויה בבחירת המקום ולא דוקא בקדושתו בפועל, כי הנה כתב המאירי (ביבמות ו ובברכות סא) שמצות מורא מדאורייתא אינה אלא במקום המקדש, ואילו איסור כניסה במקל ובמנעל בשאר ההר - מדרבנן הוא. אבל מפשט דברי הרמב"ם (פ"ז מבית הבחירה) נראה שמצות מורא שייכת בכל ההר, שהרי כשכתב מצות עשה ליראה מן המקדש שנאמר ומקדשי תיראו, מביא מיד את באור המצוה, אי זו היא יראתו - לא יכנס אדם להר הבית במקלו או במנעל שברגליו וכו' ואצ"ל שאסור לרוק בכל הר הבית וכו' ולא יעשה הר הבית דרך שיכנס מפתח זו ויצא מפתח שכנגדה. פשט הדברים מורה שכל הדינים הללו האמורים בכל ההר הם מדאורייתא, שהרי הוא מבאר בכך את עיקר מצות המורא. [וגם כאן הראב"ד לא השיג ומשמע לכאורה שמודה לכך, אם כי אין זו הוכחה כי סו"ס מדרבנן ודאי אסור וא"כ הדין למעשה נכון לכל הדעות].

י"ש לבאר טעם הדבר והלא ההר אינו 'מקדש' - אלא שהואיל ונבחר כל ההר כולו להיות ראוי לבנות בו הבית, וכמו שכתב הרמב"ם (בית הבחירה ו,ו) 'ויש להם למשוך העזרה עד המקום שירצו מהר הבית', משמע לא מחוצה לו, והיינו משום שכל ההר, והוא בלבד, נבחר להשראת שכינה - הלכך חלה מצות מורא בכל אותו המקום הנבחר, כי בו ראוי להיות הבית בנוי בו, ואף על פי שבפועל לא נתקדש מולו בקדושת המקדש, כי מצות המורא תלויה בבחירת המקום ובראיותו להיות קדוש, לא בקדושה בפועל.¹

זכר הראה הג"ר מאיר שמחה הכהן (אור שמה שם ובהוספות שבסוף ספר זמנים, ובמשך חכמה הפטרת תצוה, ובר"פ נשא) כמה וכמה מקורות לדברי הרמב"ם הללו שאין רשות להרחיב העזרות מחוץ להר, וכפי שנאמר 'בהר ה' יראה' ובתרגום על 'בהר נחלתך'.. מקדש ה' כננו ידוך' - בטורא דאחסנתך אתר מתקן לבית שכינתך. [ומדויקת הלשון 'נחלתך', שהוא הגורם לאיסור הבמות, וכלשון המשניות (במגילה י. ובובחים קיב): שמשנבחרה ירושלים נאסרו הבמות והיא היתה 'נחלה']. וכן במדרש (שמו"ר בא טו) אמרו 'אם אין אתה נותן לי בית המקדש ת"ק אמה על ת"ק אמה לא נתת לי כלום' והרי מידת שטח זה היא להר כולו, הרי שכל ההר יכול

ס מבואר ששלמה המלך הוא שקידש את המקדש, ותיריך הגרי"ז שהבחירה נקבעה על ידי דוד על פי גז הנביא והקדושה נתקדשה על ידי שלמה.

ולפי דברי הגרי"ז מתבארים דברי הרמב"ם, שבתחילת הל' בית הבחירה כתב: מצות עשה לעשות בית לה' שנאמר ועשו לי מקדש, ואילו בתחילת הל' מלכים כתב: שלש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתם לארץ, למנות להם מלך וכו' ולהכרית זרעו של עמלק וכו' ולבנות בית הבחירה שנאמר לשכנו תדרשו ובאת שמה. וכבר עמד הלח"מ שם מדוע הביא שני מקורות שונים למצות בניית המקדש. אלא שהדברים מבוארים במקומם; הרי יש לשאול מהו זה שאמרו שלש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתם לארץ, התינה העמדת מלך והכרתת זרע עמלק, מפורש בכתובים שהם רק לאחר שירשו את הארץ וישבו בה, אבל מצות בניית מקדש הלא כבר נצטוו עליה במדבר כדכתיב 'ועשו לי מקדש' - אלא שמצות בניית מקדש לחוד והמצוה לבנותו במקום הנבחר לחוד; במדבר נצטוו על עצם עשיית המקדש אבל עדיין לא נבחר לו מקום מסוים, ורק לאחר ירושה וישיבה נאמר 'כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלקיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם - לשכנו תדרשו ובאת שמה'.² הוא הכתוב שמביא הרמב"ם כמקור לבנות בית הבחירה; כלומר לבנות בית במקום הנבחר (והארכנו בפר' תרומה").

ואם כן הרי מובן שאיסור הבמות לאחר שבאו לירושלים, תלוי בבחירת אותו המקום ואינו תלוי בקדושת המקום דוקא, שכן עולה ממשומו של מקרא (ר"פ ראה) שנימק התר הבמות בכניסתם לארץ בכך שעדיין לא באו אל המנוחה ואל הנחלה ולא נבחר המקום אשר ישכן ה' שמו שם. וכן מתבאר מדברי המכלתא (ר"פ בא): עד שלא נבחרה ארץ ישראל היו כל הארצות כשרות לדברות (= לדבר ה', לנבואה), משנבחרה א"י יצאו כל הארצות, עד שלא נבחרה ירושלים היתה כל ארץ ישראל כשרה למזבחות, משנבחרה ירושלים יצאת א"י שנאמר השמר לך פן תעלה עלתיך בכל מקום אשר תראה, כי אם במקום אשר יבחר. עד שלא נבחר בית עולמים היתה ירושלים ראויה לשכינה, משנבחר בית עולמים יצאת ירושלים שנאמר כי בחר ה' בציון. ואומר זאת מנוחתי עדי עד וכו'. עד שלא נבחר אהרן היו כל ישראל כשרים לכהונה, משנבחר אהרן יצאו כל ישראל וכו'. עד שלא נבחר דוד היו כל ישראל כשרים למלכות, משנבחר דוד יצאו כל ישראל. הרי מפורש שהבחירה היא המוציאה את שאר המקומות מהקרבה [דומיא דבחירת א"י מכל הארצות לדיבור, ודומיא בחירת דוד, דלא מיירי בחלות קידוש אלא בבחירה, והיא היא ממהותה של הבחירה, לסיימו ולהבדילו מכל השאר], והרי ה'בחירה' היא לעולם ועד.

וכן מדוקדק מאד בפירוש המשנה להרמב"ם (במגילה ט), שאיסור הבמות נובע מבחירת ירושלים. וכן מדוקדקת לשונו בהלכות יסודי התורה (ג,ט) 'כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב עולה בחוץ וירושלים נבחרת לכך והמקריב בחוץ חייב כרת'. נמצא אם כן

ד ועי' כתובות סב: מעיקרא כתיב תבאמו ותעמעמו וכו'.

ה שיעור קטן.

ו עי' שיעור צד, ד בענין מלכות בית דוד.

ז וכ"כ בשו"ת אבני"ז יו"ד תניד עפ"י משמעות הגמרא.

ח וא"ת מדוע כתב הרמב"ם שלכך חייב אדם במורא אף בחורבנו כי אעפ"י שחרב בקדושתו עומד. ולפי האמור הלא אין הדבר תלוי בקדושתו. ו"ל שרצה לכלול טעם גם למש"כ שם שלא ישב בעזרה, וזה אינו אלא לפי שיטתו שקדושת עזרה לא בטלה.

אלא בזמן שהוא קיים (ברכות סב) - משום שסובר לא קדשה לעתיד לבוא. והקשה עליו בספר תועפות ראם (על היראים תא) הלא בסוגיא שם גם ריו"ח סובר כן והוא הלא סובר שקדושת המקדש לא בטלה. ומוכח שאין הדברים תלויים בז"ז.

ובטעם הדבר יש לומר בפשיטות שאין דומים גדרי מורא במקום עצמו למורא שמחוץ למקום כנגדו, שבאלו שבחוץ לא חשיב 'כנגדו' אלא כנגד הבית כשהוא בנוי.

וביתר ביאור י"ל שהנהגות המורא שמחוץ למקום המקדש, לא נאמרו אלא כנגד ה'בית' ולא כנגד ה'מקום', שלא כאיסור היכנסות במנועל וכד' במקום עצמו, שהוא אסור בכל 'מקום מקודש' ואינו תלוי ב'בית' כלל, וכמו שמבואר בסוגיא שם שהביאו מקור לכך מקרא ד'של נעלך מעל רגלך'. ומאידך מצינו שדין מורא הנובע מה'בית' נאמר אף שלא במקום המקודש, שהרי בכלל איסור זה שלא לעשות תבנית היכל ואולם וכו' (כדאמרין בע"ז מג). ואין תימא בחלוקת הדינים הללו, שהרי אבוהון דכולהו מורא שכינה (כפי שאמרו ביבמות ו, לא ממקדש אתה מתירא אלא ממני שהזהיר על המקדש), ובכלל זה הן מקום המיוחד להשראת שכינה הן בית המיוחד לשכינה. [ולדעת היראים (תא) קיימת מצות מורא דאורייתא אף בבתי כנסיות שהם 'מקדש מעט' המיוחדים לשכינה].

ובספר ערוך לנר (יבמות ו). עמד על הכפלת הדרשות בענין קדושת המקדש בזמן הזה: ביבמות (שם) דרשו מהקש המקדש לשבת, מה שמירה האמורה בשבת לעולם, אף מורא האמור במקדש לעולם. ואילו במגילה (כח) דרשו מ'זה שמותי את מקדשיכם', אף על פי ששוממים - בקדושתם הם עומדים. ואין לומר ששתי דרשות תנאים הם שכל אחד אינו צריך לחברו, כי הלא הרמב"ם הביא את שתיהן (כפ"ו הט"ז ובפ"ז ה"ז).

וברך פשוטה יש לומר שנצרכת דרשה מיוחדת למצות 'מורא' גם אם ידענו שיש שם קדושה, שסו"ס הבית אינו בנוי. אך לפי האמור לעיל מתבאר הדבר ביותר, כי מצות המורא נובעת מכך שהמקום נבחר להיות מקום להשראת שכינה, ואינו תלוי בקדושתו דוקא, וכמו בשאר הנהגות המורא בו מדאורייתא להרמב"ם אף על פי שאין שם קדושת מקדש. וכן במקום העזרה והמקדש לדעת הראב"ד שקדושתן בטלה ואעפ"כ מצות מורא קיימת שם. ועל כן שני מקראות נפרדים הם; אחד המלמד על קדושת המקום בשממונו, ואחד המלמד על דין מורא מקדש שהוא קיים לעולם משום עצם בחירת המקום.

[יתכן לאסור כניסה לטמאים מדאורייתא אף אם בטלה הקדושה, משום מצות מורא מקדש]

(ה) ולפי כל זה יש לפרש דיוק דברי הראב"ד הנ"ל שיש איסור כניסה למקום המקדש אף בזמן הזה הגם שהקדושה בטלה, שהרי מבואר חידוש בדברי הרמב"ם (שם ז, א) שכניסת אדם למקום האסור לו להיכנס, מלבד האיסורים המיוחדים שנאמרו בו, כגון איסור כניסת טמאים וכד', אסור הדבר משום מורא מקדש, והוסף הרמב"ם שמורא מקדש נוהגת גם בזמן הזה ולפיכך לא ייכנס הטמא למקום האסור לו להיכנס. ומסתמת הראב"ד שלא השיג

להתקדש בקדושת המקדש אבל לא חוצה לו. וכן יש צד בירושלמי שמצוות ראית פנים מתקיימות בכל ההר.^ט

ומזבן היטב לפי הטעם הנ"ל, כי המקום הנבחר הוא ההר, והמצוה היא לבנות הבית במקום הנבחר, וכפי שהביא האו"ש (מלואים שבסוף ספר המדע, הל' בית הבחירה) מקור נוסף להרמב"ם מדברי המכללת המובאת לעיל: עד שלא נבחר בית עולמים היה ירושלם ראוי לשכינה, משנבחר בית עולמים יצאת ירושלם שנאמר כי בחר ה' בציון. ו'ציון' הוא ההר כמו שכתוב 'ויבחר כו' את הר ציון אשר אהב'. הרי שמקום הבחירה הוא ההר כולו.

ועוד יש להעיר למה שכתב המבי"ט בקרית ספר עפ"י דברי הרמב"ם (בית הבחירה ו,א) שבית המקדש בנוי בהר, שאינו תאור מעשה גרידא אלא דינא הוא שיהא בהר, מעלות מעלות, ולא במישור. והיינו משום ש'ההר' הוא הנבחר. ובתוספתא (ברכות פ"א הט"ז): שאין השכינה חוזרת עד שיעשה המקום הר (שלפי"ז ביאר הגר"ז הפורענות שנחרשה העיר בת"ב, שרצו לבטל תורת ה'ר').

ומצינו עוד כיוצא בזה, שיש להר כולו דינים מסוימים שנאמרו במקדש, שלדעת היראים (שעו"ט) איסור נטיעת עץ אמור בכל ההר. וכן זה שנאמר 'הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל' אמור בכל ההר, שבניינו נעשה על פי נביא ואין לשנות. [וע"ע מקדש דוד כז].

ביון שכן, שפיר י"ל שמצות מורא מקדש קיימת מדאורייתא בכל ההר, בתורת המקום הנבחר להשראת שכינה. וסמך גדול לדבר, שהרי בברכות (סב:) למדו הדין שלא ייכנס להר הבית במנועלו מקרא ד'של נעלך מעל רגלך' שנאמר בסנה, והתם לאו משום דינא דמקדש אלא שהוא מקום להשראת שכינה.

ואם כן יש לומר שאף להראב"ד שקדושת המקדש בטלה בחורבנו, עשה ד'מורא מקדש' קיים משום בחירת המקום והראויות שלו להשראת שכינה, והרי הבחירה קיימת לעולמי עולמים שזהו הטעם לאיסור במות אף בזה"ז כנ"ל. וכן הסיק המנחת-חינוך (רנד) שאפשר שגם להראב"ד יש עתה מצות מורא מדאורייתא במקום המקדש, כיון שנבחרה ירושלם והיא נחלה לעולמי עולמים, ושם ייבנה הבית לעתיד לבוא.^י וזהו שאמרו מעולם לא זזה שכינה מכותל מערבי לעולם (ראו שיר השירים רבה ב; מדרש תהלים יא). ולדעת הרבה היינו כותל המערבי של ההר.

[הבחנה בין גדרי מורא כלפי הבית וכלפי המקום. יתכן שיש חילוק ביניהם בהנהגות מורא שכנגד המקום מחוצה לו]

ובטורי אבן (מגילה כח) נקט דלמ"ד קדושת המקדש בטלה, אין מצות מורא מקדש [דאורייתא] בזמן הזה. ובוזה פירש שלכך לרבי יהודה אין איסור ליפנות במקום גלוי כנגד כיוון המקדש

ט ע"ע בענין זה בשיעור סגב. ואעפ"י שאם ירחיבו העורות על כל ההר, יהא ההר כולו מחנה שכינה, אין הימצאות מחנה לוויה מעכבת כמוש"כ הגר"מ זעמנא באוצר הספרי ס"פ קדושת הר הבית.

י וכן יש לזמנוע ממה שאמרו בירושלמי (פסחים ג,ח) שכל הר הבית קרוי 'בירה' (ואולי יש לפרש לריש לקיש ריש יומא 'כל המקדש כולו קרוי בירה' דהיינו כל אזור המקדש ולא רק הבית. וצ"ע ממשנה פדה אג) וכדרכיב בדברי דוד 'ולבנות הבירה אשר הכינתיו - כלומר, לבנות את ההר המוכן לבית, ובנין הבית הוא בניית הבירה.

גם בברכות סב: פירשו קרא ד'זהו עיני ולבי שם כל הימים' על כל הר הבית, ואף בזמן הזה, שלמדו מהך קרא 'כל הרוקק בהר הבית בזה"ז כאילו רוקק בבית עיני'.

יא וע"ע ספרי שופטים קמח; ובבבא שבע (תמיד כח) פירש שנחלקו בזה תנאים.

יב ולפי"ז אף טהור הנכנס עתה להר הבית, אפילו להראב"ד אינו מותר אלא לדבר מצוה, כמבואר ברמב"ם (ומקורו ממגילה כח) שאף זה ממורא מקדש הוא.

יג וכן מוכח מדברי הרמב"ם, שפסק קדושת המקדש לא בטלה, ואעפ"כ פסק (ביב"ח ז,ח) שאיסור קלות ראש מן הצופים ולפנים, אמור רק כשהבית בנוי.

וכי"ה בר"ש שם) שאף העזרה בכלל 'מקדש' היא, ולפי"ז קושיא מעיקרא ליתא.

וי"ז לומר שהראב"ד סובר בחדא כהרא"ש - שאף העזרה בכלל 'מקדש' ובחדא כהפנ"י - שאזהרת שילוח מחנות אינה תלויה בשם 'מקדש' אלא ב'מחנה שכינה'. ועל כן בזמן הזה שבטלה הקדושה, אמנם אין עונש כרת שהרי אין זה 'מקדש', מאידך העשה והלאו אמורים על מחנה שכינה, ושם 'מחנה שכינה' חל אף אם בטלה הקדושה.¹⁰

[הבחנה בין 'קדושת שכינה' שבארץ לקדושתה לענין מצוות התלויות בה]

א והנה אכתי יש לעמוד בהבנת דברי הרמב"ם הנ"ל שקדושת המקדש וירושלם לא בטלה בחורבן אף על פי שקדושת הארץ בטלה בזמן חורבן הבית הראשון לענין מצוות התלויות בארץ, והתוס' בובחים סא. (סד"ה מאי) דתימא לומר כן. ונראה כוונתם שהרי בפשוטו קדושת המקדש מתוספת ועולה על גבי קדושת הארץ, וכפי הנראה מדירוג עשר קדושות המפורש במשנת כלים (א-ו, ט), עשר קדושות הן: ארץ ישראל קדושה מכל הארצות.. עיירות המוקפות חומה מקודשות ממנה.. לפנים מן החומה מקודשים מהם.. הר הבית מקודש ממנו.. החיל.. - פשט הדברים שכל 'קומה' נוספת בקדושה, בנויה על גבי חברתה שלמטה הימנה, וכיצד יתכן שתתבטל הקדושה הבסיסית ואילו זו שעל גבה קיימת.

אך כבר האריכו האחרונים (אוצר הספרי לגר"מ זעמבא, מקדש דוד כו, וכן מובא בחדושי הגר"ז מנחות מה בשם הגר"ח בקיצור; משנת ר' אהרן זרעים), ששתי קדושות הן בארץ ישראל: קדושת המצוות התלויות בארץ וקדושת שכינה; דהלא המשנה שם בבואה לפרש קדושת ארץ ישראל מכל הארצות, מפרשת מה היא קדושתה - שמביאים ממנה העומר והבכורים ושתי הלחם, מה שאין מביאים כן מכל הארצות. וצ"ב מדוע נקטה אלו הדברים המסויימים ולא שאר כל המצוות התלויות בארץ כגון תרומות ומעשרות ושביעית - אלא שענין עשר קדושות אלו הן קדושת שכינה שעל המקום, ורק לענין קדושה זו גדולה קדושת ירושלים משאר הארץ, ואין זה ענין למצוות התלויות בארץ שהן תלויות בכיבוש הרבים, ולא דוקא בקדושת שכינה שבארץ. ורק אותן דברים הקרבים במקדש, שייכים הם בקדושת שכינה שבארץ. והתבאר בזה באריכות במקום אחר בענין מקרא ביכורים בגר ועוד. וכאן נבוא בקצרה.

[קדושת עבר הירדן המזרחי]

זכר האריך התשב"ץ בתשובותיו (בח"ג קצה ואילך), שבעבר הירדן המזרחי אין שם קדושת שכינה וסגולת הארץ, וכפי שאמרו בני ישראל לשניים וחצי השבטים שבעבר הירדן (יהושע כב)

¹⁰ וכן נראה מוכח מהנאמר ביולדת ואל המקדש לא תבא' והיו העורה ולא רק ההיכל. וכן מפורש ברמב"ם (בית הבחירה אה) 'ועשוין מחיצה אחרת סביב להיכל רחוקה ממנו כעין קלעי החצר... הוא הנקרא עזרה. והכל נקרא מקדש'. וקושיא הפנ"י צ"ע. (ובלא"ה כבר כתבו המפרשים שכל דבר המקודש נקרא 'מקדש' דכתיב בנותן מורעה למולך 'למען טמא את מקדשי'. וערימב"ן חקת י"ט, ועוד).

¹¹ ויתכן שגם הרא"ש והר"ש מודים לזה.

¹² וכן האריך בשו"ת משפט כהן (ו, צ) שאף להראב"ד לא אימנעט אלא מכרת דכתיב גביה 'מקדש', אבל קדושת מחנות לא בטלה לענין מצוות שילוח טמאים. וכן צדד ר"צ הכהן בספר הזכרונות (עמ' 341) אלא שנסתפק אם בעשה או בלאו. ואילו במנ"ח (סוף מצוה קפר) מביאר שנקט להראב"ד שאין מלקות.

משמע שמודה הוא לכל דברי הרמב"ם האלו, ואם כן כיון שנתבאר שאף להראב"ד קיים דין מורא מצד בחירת המקום וראויותו למקדש אף על פי שנחרב הבית ובטלה קדושת המקום, אם כן גם לשיטתו אסור משום מצות מורא מקדש להיכנס לכל מקום שבבנינו היה נאסר, ולכך דייק לכתוב (בפ"ו הט"ו) שחיוב כרת אין, אבל אכתי אסור מדאורייתא משום מצות מורא מקדש. וזהו שקבע הראב"ד את השגתו דווקא בפ"ו הט"ו, שאיסור הכניסה לטמאים שעליו נאמר עונש הכרת, תלוי בקדושה, משא"כ איסור הכניסה שמשום המורא שתלוי בבחירה, ולכן רק בפ"ו דמיירי הרמב"ם לענין הקדושה השיגו הראב"ד דהקדושה בטלה בזה"ז לפיכך ליכא הלאו דכניסת טמאים ולא עונש כרת.

ולפי חידוש זה של הרמב"ם, שכניסת טמא למקדש אסורה גם משום מצות מורא יתיישב עניין נוסף, דהנה החינוך (שפח) כתב שמצוות שמירת המקדש נוהגת רק בזמן הבית והנה באבני נזר (יו"ד תמט) נשאל [מבעל 'משכנות לאביר יעקב'] אודות מצוות שמירת המקדש בזה"ז. וכתב דבמצוות שמירת המקדש נכללו שני עניינים, משום כבוד הבית ומשום איסור זרים וטמאים להיכנס למקדש¹¹, וכתב שמצד הסברא היה נראה לכאורה ששמירה משום כבוד הבית לא שייכת כשאין בית, אבל הכניסה משום זר וטמא שייכת גם עתה שהרי לרוב הראשונים הטמאים מזהירים מכניסה אף בזה"ז. וא"כ ואמנם דברי החינוך צ"ב מדוע נוהגת רק בזמן הבית, והלא מסתבר ששמירה מכניסת זרים וטמאים שייכת בכל זמן - אך להאמור ניהא, שהרי אף שמירה מכניסת טמאים יסודה בדין כבוד הבית, ולא משום הסרת מכשלה גרידא, וסבר החינוך שאין שייכת מצות כבוד זו כאשר המקום שם, דומיא דמורא מקדש, שיש דינים מסוימים התלויים בבית כגון הא דלא יקל ראשו מהצופים וכד', וכמו שהתבאר לעיל.

[אפשר שאיסור כניסת טמאים תלוי בשם 'מחנה שכינה' ולא בקדושת המקדש, משא"כ עונש כרת האמור ב'מקדש' דוקא]

א על כן יש לפרש באופן נוסף: הנה הקשה בספר פני יהושע (בשבועות יג), מה טעם הנכנס לעזרה חייב כרת והלא כתיב 'כי את מקדש ד' טמא ונכרתה' ואין נקרא מקדש אלא ההיכל עצמו, וכמו חצר המשכן שאינו קרוי 'משכן' אלא חצר שלו. ופירש שאף על פי שלענין עונש כרת נאמר 'מקדש', אבל באזהרת שילוח מחנות לא נאמר 'מקדש' אלא 'מחנה' והרי אף העזרה בכלל מחנה שכינה, וכיון שעונש כרת מתייחס לעובר על הלאו וכלל כל מחנה שכינה, לפיכך חייב גם כרת. ועוד הביא מהרא"ש (בכלים א, ת.

בסדר מסעי שמדובר על הישיבה, והכיבוש עניינו רק כאמצעי לישיבה, ככתוב שם 'והורשתם את הארץ וישבתם בה', לכך גבולות הארץ אינן כוללות את עבר הירדן המזרחי. תדע, שהרי מדובר שם על חלוקת הארץ לשבטים בגורל על פי ה', ולא הפילו גורלות אלא על החלקים שבעבר הירדן המערבי, כדברי הספורנו (מסעי) שארץ סיחון ועוג שאין בה קדושת ארץ ישראל, אינה ראויה לגורל אשר ענינו ברוח הקודש²¹, לא כן פרשת דברים עוסקת רק בכיבוש ולא בישיבה, לכך מפורט בה כל הערים הנכבשות, אף אלו שבעבר הירדן המזרחי.

[קדושת הארץ בזמן הזה; באור דברי הרמב"ם הראשונים]

אמור מעתה: אף כי קדושת הארץ בטלה כשהוגלו מארצם ובטל הכיבוש, זהו רק לענין מצוות התלויות בארץ כתרומות ומעשרות ושביעית וכד', שהיא קדושה התלויה בכיבוש [והרי אף אם יכבשו בכיבוש-רבים מקומות אחרים, יתחייבו באותן מצוות, כי הכיבוש הוא המחייב ולא קדושת הארץ העצמית], אבל קדושת שכינה שבארץ ישראל לא בטלה מכל אותם מקומות שכבש יהושע [אף לא מאותם מקומות שעולי בבל לא כבשו. וכדברי רבי אשתורי הפרחי בעל 'כפתור ופרח', שלכך בחר לישב בבית שאן הגם שלא כבשוה עולי בבל, להודיע שקדושת הארץ ומעלותיה וסגולתה קיימות בכל הארץ], וקדושה זו היא הראשונה מעשר קדושות השייכות למקדש כאמור. על כן סובר הרמב"ם שקדושת ירושלים והמקדש שהיא משום שכינה, אינה בטלה עולמית, כי אף קדושת שכינה שבארץ ישראל לא בטלה.²²

יד' רצון לכונן את בית חיינו ולהשיב שכינתו בתוכנו בב"א.

ואך אם טמאה ארץ אחזתכם עברו לכם אל ארץ אחזת ה' אשר שכן שם משכן ה' והאחזו בתוכנו וגו', וכמו שהביא הרמב"ן (הקת) מהמדרש, שעבר הירדן אינו ראוי לבניית בית המקדש ולשכינת השכינה. ואף על פי שמצוות התלויות בארץ נוהגות שם, והוכיח הרשב"ץ כן מהרבה מקומות (וכן כיוון החזו"א שביעית ג). ועל כן נקטה המשנה רק הבאת העומר ובכורים ושתי הלחם שהם דברים התלויים בקדושת השכינה שבארץ ואינם באים מעבר הירדן²³.

ובזה ביאר התשב"ץ מה היה עונשו של משה רבינו שלא יכנס לארץ, והלא הגיע לעבר הירדן, אשר נתקדש לענין המצוות התלויות בארץ - אך משה רבינו רצה להגיע לארץ ישראל הקדושה בקדושת שכינה, לאור באור פני מלך [וע"ש במה שהעיר מסוטה יד. צ].

ובזה ביארנו מה שבסדר מסעי בענין הורשת בני ישראל את הארץ וישבתם בה - ולדעת הרמב"ן שם זו היא מצות עשה - לא נכללו שם אלא המקומות שבעבר הירדן המערבי, ואילו הירדן עצמו הוא גבול מזרח, ולעומת זאת בסדר דברים מונה הכתוב בפירוט את כיבוש כל הערים שבעבר הירדן המזרחי, שגם אותם נצטוו לכבוש ולהוריש.

דהנה חקרו המפרשים האם עיקר המצוה הוא הכיבוש והשליטה [ושמא אין הישיבה עצמה מצוה, או עכ"פ אף אם היא מצוה, זהו משום חיזוק הכיבוש וקיומו], או שעיקר המצוה היא הישיבה, ואילו הכיבוש אינו אלא כמכשיר ואמצעי לאפשרות הישיבה. ובארנו שחילוק מקומות יש; בעבר הירדן המערבי, העיקר הוא הישיבה בארץ אשר היא משכן השכינה, וכל הדר שם דומה כמי שיש לו אלוך, ואילו בעבר המזרחי עיקר המצוה היא רק בכיבוש אותם מקומות, ואין הישיבה שם מצוה בפני עצמה שהרי קדושת שכינה וסגולת הארץ אינה אלא בעבר המערבי כנ"ל. ועל כן

כא ומה שמבואר ברשב"ם ב"ב קכב. ש"ב שבטים השתתפו בגורל, מ"מ י"ל שחלוקת הנחלות שבגורל לא כללה אלא את עבר הירדן המערבי, ורק לאחר מכן כשבאו בני גדי וראובן למשה לבקש נחלה אחרת, סילקו עצמם מנחלתם אשר עלה להם בגורל. עתוס' קדושין סא:

כב וזה שלא כמו שהניח במש"ח (ויקרא ב, יד) שכשבטלה קדושת הארץ א"א להביא מנחה עומר לקרבן משום דהוי כח"ל. ע"ע בכללות הענין בשיעורים כד צו קס.

יח כדברי הר"ן בנדרים כב. וכבר ציינו לדברי רש"י בסנהדרין יא ומנחות פג; ולהרמב"ם בהל' קדה"ח פ"ד שמביאים עומר מעבר הירדן. וי"א ששני עבר הירדן הם. ע"ש בשלמי נדרים. וע"ע באריכות באוצר הספרי; חזו"א ערלה יג, רש"י מסעי ל"ד והדושי הגר"י עה"ת שם.

יט וע"ע מי השלוח ח"ב ואתחנן ד"ה אעברה; פרי צדיק ואתחנן א.

כ שיעור רכו.

עיקרי דברים

וכן מצינו לענין כמה הלכות שדין ההר כולו כדין המקדש.
י"ז במצות המורא מניעת פעולות השייכות ל'מקום' המקודש ומניעת פעולות השייכות ל'בית' המקודש. אלו השייכות למקום אפשר שהם דוקא במקום עצמו ולא כנגדו, לעומת אלו המתייחסות ל'בית', שייכות אף שלא במקום הבית עצמו. (ד)

א איסור הבמות (לדעת התוס' ועוד), אינו תלוי בקדושת מקום המקדש אלא משעה שנבחר המקום להיות בנוי בו בית ה' ולא במקום אחר, נאסרו הבמות לעולם. (ג)

ד אף על פי שקדושת הארץ בטלה לאחר שגלו, זהו רק לענין מצוות התלויות בארץ, אבל 'קדושת שכינה' שהיא המנויה בעשר קדושות המקום - לא בטלה, כשם שקדושת מקום המקדש לא בטלה לדעת הרמב"ם ושאר הפוסקים.

עבר הירדן, אעפ"י שנוהגות בו תרומות ומעשרות ושאר מצוות (כדברי התשב"ץ ועוד), וגם נאמר בו מצות כיבוש בארצות סיחון ועוג - אין בו קדושת השראת שכינה כבארץ ישראל, ולא שאר מעלותיה וסגולותיה של הארץ, ועל כן אין שם מצות ישיבה. (ז)

א גם לדעת הראב"ד שקדושת המקדש בטלה בחורבנו, נראה מדיוק לשונו שאסור מדאוריתא לטמאים להיכנס למקום המקדש.

י"ז לבאר בשני אופנים: א. משום מצות 'מורא מקדש' - שאינה תלויה בקדושת המקום אלא בבחירתו. ב. משום שאזהרת שילוח טמאים תלויה בשם 'מחנה שכינה' ולא ב'מקדש', הלכך הגם שאין עונש כרת אלא ב'מקדש' ככתוב, מצוות שילוח יש אף כשאין המקום קדוש. (א הו)

ב מצות 'מורא מקדש' קיימת מהתורה אף בזמן הזה, ואף לדעת הראב"ד שבטלה קדושת המקדש - שמצות מורא תלויה בבחירת המקום ולא בקדושתו, והבחירה קיימת לעד. (ב ג ד)

מושבע מדברי הרמב"ם שמצות מורא מדאוריתא קיימת בכל ההר, שלא כהמאירי.

טעם הדבר, כי ההר כולו הוא המקום הנבחר להשראת השכינה, ואפשר להרחיב את העזרה על פני כל ההר ולא מחוצה לו.

